

JYRKI LOIMA

Palstanhaltijat puristuksessa

Raivolan venäläiskylä sisä- ja ulkopoliittisena kysymyksenä 1889–1930

Kannaksen Raivolan itsehallinnon synty (1889) ja poliittisen painoarvon kasvu venäläisten kenraalikuvernöörien kaudella olivat ilmiöitä, joiden motiivit ja realiteetit toistuvat myöhemmin itsenäisen Suomen hallintoportaiden päätöksissä. Rajaseudun etnisesti homogeeninen kyläyhteisö sekä halusi että joutui venäläisten ja suomalaisten poliittiseksi pelinappulaksi.

■ Kivennavan Raivolan venäläiskylä nousi poikkeuksellisen huomion kohteeksi. Ensin kenraalikuvernööri ja sitten suomalaiset kansanedustajat vierailivat siellä. Miten pienehkö maalaiskylä saattoi vaikuttaa suuriruhtinaskunnan ja itsenäisen Suomen politiikkaan?

Jo aikalaistutkijat väänivät kättä Raivolan muokalaistaajaman vaiheiden tulkinta-oikeudesta. Irtolaisuutta ja maanvuokrauskysymystä pohtinut juristi K. J. Ståhlberg teki tutkielman kylän venäläistyöläisten ase-

masta, mutta hänen esitykseensä tyytymättömän Evert Laine jäsenteli uudelleen artikkelissaan Raivolan kylähallinnon syntyä 1860–1880-luvuilla. Laine yhdisti tsaarin toimet ja niiden ”todellisen tarkoituksen” osaksi Suomen kansallista oikeustaistelua. Matti Peltonen ja Hanna Elomaa termejä käyttäen Raivola oli kirjaimellisesti mikrohistorian ”poikkeuksellinen tyypillisuus” – tavanomainen maalaiskylä, jossa kansallisuudet, intohimot, kulttuurit, ideologiat ja valtiopolitiikka kohtasivat poikkeavasti.¹

Selvitän artikkelissani Raivolan itsehallinnon ja maanomistuksen muodostaman poliittisen kysymyksen kehitystä ja merkityksiä aikavälyksessä, johon koko ilmiö mahtuu. Teemaa on Laineen jälkeen sivuttu eri yhteyksissä, mutta kokoava esitys Raivolan venäläisyhteisön ja sen palstanhallinnan erityiskysymyksistä – Kannaksen maaseudun *poikkeuksellisesta tyypillisyydestä* – on puuttunut. Miten aatteet, maanomistus, kunnallis- ja valtiopolitiikka sekä kansalaisoikeudet kietoutuivat toisiinsa Raivolassa?²

1. Evert Laine (1939) 'Raivolan venäläisen kylähallinnon syntyminen', *Historiallinen Arkisto* XLV, 515–516, 532; Vilho Hämäläinen (1974) *Karjalan Kannaksen venäläinen kesäasutus ja sen vaikutus Suomen ja Venäjän subteiden kehitykseen autonomian ajan lopulla*, Acta Universitas Tamperensis, Ser A. Vol 59, Tampere, 20. Laineen arvostelemaa K. J. Ståhlbergin artikkelia (1902?) *Betänkande angående de i Raivola by bosatte ryska arbetarenes ställning* ei löydy lähdehauulla, mutta Laineen kritiikistä selviää, että kyse on ainakin 37-sivuisesta esityksestä. Ks. myös K. J. Ståhlberg (1893) *Irtolaisuus Suomen lain mukaan*, Helsinki; K. J. Ståhlberg (1903) *Laki maanvuokrasta maalla selityksillä varustettuna*, Helsinki: Otava; Matti Peltonen (1999) *Mikrohistoriasta*, Helsinki: Gaudeamus, 62–63; Hanna Elomaa (2001) 'Mikrohistoria johtolankojen jäljillä' teoksessa Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki (toim.) *Kulttuurihistoria. Jobdatus tutkimukseen*, Helsinki: SKS, 70–72.

2. Ks. Keisarin ja senaatin päätökset Raivolan kylähallinnosta, kd 119/12. Senaatin talousosaston arkisto (STA), 1889, Kansallisarkisto (KA); VN-pk 24.4.1930, rulla 144, KA; Evert Laine (1938) 'Lintulan ja Kyyrölän lahjoitusmaiden lunastus', *Historiallinen Arkisto* XLIV, 354–383; Laine (1939) 515–532; Hämäläinen (1974) 19–21, 69–84; Vilho Hämäläinen (1983) *Karjalan Kannaksen venäläinen kesäasutuskysymys maamme itsenäisyyden kaudella*, Tampereen yliopiston historiatieteen laitoksen julkaisuja 6, Tampere, 15–85; Pekka Nevalainen (1999) *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939*, Hämeenlinna: SKS, 15–16, 58–61, 75, 220, 270–271; Jyrki Loima (2001) *Muukalaisina Suomessa: Kaakkoisen Kannaksen kreikkalaiskatoliset venäläisseurakunnat kan-*

Mikrohistorian dialogit merkityksien tulkitsijoina

Perinteinen lähdemateriaali sopii mainiosti Raivolan kysymyksen analysointiin, kun se sidotaan tutkijan, eri lähteiden ja kohteen ”toimijoiden” jatkuvaan dialogiin. Kysymyksenasettelunsa nykyisyydessä aloittanut tutkija siirtyy menneisyyteen kyläyhteisön sisälle, missä hän etsii ja arvioi lähteiden antamia vastauksia toisessa kulttuurisessa viitekehityksessä. Tämän tutkimuksen ongelmanmäärittäminen nousee kahdesta näkökulmasta, joista erityisesti ensimmäistä katsotaan Raivolasta käsin: miten kyläläiset näkivät itsehallintonsa ja maanomistuksensa kehityskauden – pystyivätkö he ohjailemaan kohtaloaan? Toiseksi jo perinteisemmin: mikä oli ”Wenäjänkylän” poliittinen merkitys suomalaisille ja venäläisille hallintoportaille?

Kaksisuuntainen ”tirkistysikkuna” on poliittisten voimasuhteiden vuoksi näennäisen tasapainoton valinta, mutta se on tutkimuksen ongelmanasettelun ja keskustelutasojen vuoksi tarpeellinen. Ajan ja tapahtumien yleisen sekavuuden, ihmisen toiminnan päämäärättömyyden ja historiantutkimuksen ”suurten linjojen” kannalta vähäpätöinen muutos esimerkiksi kyläyhteisön sosiaalisessa kentässä voikin olla tärkeä. Tutkijan tavoite on tulkita sisäkkäisten lähde- ja kohdedialogien kysymykset, vastaukset sekä merkitykset oman aikalaisyhteisönsä kanssa käytävään ulkoiseen vuoropuheluun. Hän joutuu valintojensa takia kurkistelemaan ja pujottautumaan mikrohistorian ikkunastaan jatkuvasti edestakaisin. Uuden ”suuren kansallisen kertomuksen” vaaraa vältetään sekä aika- ja paikkarakajauksin että temaattisella omintakeisuudella.³

Tutkimuskohde voidaan selkeästi hahmottaa ja rajata hallintotoimien ja -päätösten perusteella. Mikrohistoriallisesti katsoen jo pieni aikajakso voi kuvata riittävästi lyhyen tapahtuma(sarja)n ja pitkäkestoisten rakenteiden mahdollista ”törmäystä”. Raivolan kylän *poikkeuksellinen tyypillisuus* on kansalaisuuden, kansallisuuksien ja hallintosuhteiden vuoksi niin erikoinen, että ilmiön yleistäminen on keinotekoisista ja mahdollontakin. Koko maan tasolla vain Muo-

laan Kyyrölässä sijaitseva samankaltainen venäläiskylä, mutta kyyröläläiset olivat Raivolan asukkaista poiketen jo 1870-luvulla Suomen kansalaisia. Etninen vertailu on silti mahdollista, sillä Kannakselle muodostui suuriruhtinaskunnassa ainutlaatuinen naapurisuusuhde.

Raivolan 1 400–1 700 hengen väestö asui ensimmäisen maailmansodan syttyessä lähellä suurta kannakselaisen venäläisväestön keskittymää. Terijoen–Kuokkalan–Kellomäen alueella majaili tuolloin jopa 75 000 ulkomaalaista kausiasukasta, joiden kiinteistökaupat ja hallintoratkaisut ovat vertailukohde Raivolan vaiheille.⁴

Tsaarin päätös kylvää kriisin siemenen

Raivolan venäläiskylä oli syntynyt, kun Lintulan lahjoitusmaiden haltija P. I. Soltikov perusti 1800 alueelle rautaruukin, jonka työvoimaksi tuotiin ”kuutisensataa” maaorjaa. Tiluksien yhdistäminen Rajajoen asetehtaan alueisiin muutti Ala-Raivolan ”Wenäjänkylän” sääty-yhdyskunnaksi, jossa käsityöläiset olivat arvostettuja, mutta maaorjien suvut kuuluivat alaluokkaan. Poliittisesti kiistanalainen Rajajoen alue liitettiin 1864 Venäjään, mikä johti myös Raivolan asukkaiden hallinnollisen aseman uudelleenmäärittelyyn. Työntekijöiden henkikirjoituspaikka oli asetehtas, mutta oleskelu Raivolas-

sallisena ongelmana 1889–1939, Helsinki, 37–65, 80–109, 130–131, 168–180, 254–261; ks. myös Peltonen (1999) 62–63.

3. Vrt. Jorma Kalela (2000) *Historiantutkimus ja historia*, Helsinki: Gaudeamus, 76–81, 83–86, 92–95, 147, 155–181, 195–204; Peltonen (1999) 38–39, 54–55, 62–63, 104–106, 118–119, 130–131, 134–136; Elomaa (2001); ks. myös Toivo Nygård (1998) *Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*, Jyväskylä, 12–20, 22; Eric Hobsbawm (2002) 'On History from Below' teoksessa Hobsbawm *On History*, London: Acabus, 266–278, 281–286; Pertti Luntinen (1981) *Keisari-Venäjän aatehistoria*, Helsinki, 7.

4. Elomaa (2001) 61; Peltonen (1999) 54–57; Klirovnaja Vedomost (KliV) 1885–1916, Raivolan kr. kat. seurakunnan arkisto (RaKA), Ba 2, Mikkelin Maakunta-arkisto (MMA); ks. K. A. Cyblov (1994) 'Peterburg i Vyborgskaja Gubernija 1899–1913' teoksessa I. V. Beloborodova & al. (toim.) *Problemy etniceskoj istorij i mezetniceskih kontaktov pribaltijsko-finskih narodov*, Sankt-Peterburg, 71–72; Hämäläinen (1974) 19–21; Loima (2001) 33, 43.

sa sallittiin rajamuutoksien jälkeen passijärjestelyin.

Ruukin toiminta päättyi 1870-luvulla, mitä seurasi raivolalaisten joukkotyöttömyys. Kyläläisten oleskelu suuriruhtinaskunnassa muuttui suomalaisittain vastustettavaksi venäläispolitiikaksi, koska teollisten työpaikkojen tuoma selkeä asumissyö oli kadonnut. Tsaari antoi vuonna 1889 venäläisyhteisön hämärtynyttä asemaa selkeyttäneen määräyksen, jonka mukaan raivolalaiset muodostivat oman itsehallinnollisen kyläkuntansa. Ala-Raivolan asukkailla oli jo 1860-luvulla ollut *zemstvosna*, mutta se oli todettu laittomaksi. Muutos oli synnyttänyt sarjan kyläläisten anomuksia, hallintokäsittelyä, suomalaisvastarintaa ja oikaisuvaatetta. Raivolaan juurtuneet venäläiset olivat tyytyväisiä tsaarin ratkaisuun, joka oli heidän näkökulmastaan kaivattu vakauttava toimenpide. Asukkaat olivat jo puineet epäselvää asemaansa 1880-luvun kyläkokouksissa, joissa he päättivät ”alistua” hakemaan Suomen kansalaisuutta. Kansallisuudet elivät käytännössä vierekkäin, sillä Ylä-Raivolan ”Suomenkylässä” asui suuriruhtinaskunnan suomalaisia, jotka kuuluivat Kivennavan luterilaiseen seurakuntaan.⁵

Itsehallinnollisen ”Wenäjänkylän” asukkaat olivat paikallisten järjestysviranomaisien alaisia. Poikkeuksen suomalaisten toimivaltaan muodostivat Rajajoen asetehtaan asiat, joiden käsittelyä pietarilaiset hallintoelimet ohjasivat määräyksillään. Yhteisö valitsi kylänvanhimman, joka toimi venäläisten hallintotapojen mukaan, mutta huolehti samalla kylän verojen ja yhteisten maksujen maksamisesta suomalaisille. Senaatti myönsi Raivolan asukkaille maanomistuskirjat. Vajaa 1 400 kyläläistä muodosti 1890-luvun taitteessa hallintoyksikön, jonka tiluksista oli pilkottu 324 pientä perhekohtaista palstatilaa. Yksityiskäytössä oli kaikkiaan vain alle 240 hehtaaria, joista lohkotujen palstojen keskikooksi oli 1870-luvulla tullut 0,735 hehtaaria. Suurin osa kyläkunnalle annetusta 1 087 *desjatiinan* (noin 1 188 ha) maa-alueesta oli varattu asukkaiden yhteiskäyttöön.⁶

Tsaarihallinnon ajamat muutokset jatkuivat. Kansallisuuksien vastakkainasettelu Ki-

vennavalla korostui, sillä kevätkesällä 1890 Viipurin läänin viranomaisilta vaadittiin asetusteitse venäjänkielistä palvelua. Suomalaisilmin vaikutti siltä, että venäläinen paikallishallinto ryhtyi keisarillisella tuella vaikiinnuttamaan jalansijaansa suuriruhtinaskunnassa. Suomalaiskansalliset piirit mielsivät tsaarin – ja keisarillisen senaatin – Kannaksen venäläisiä suosineet toimet uhkaaviksi. Ajan tuntoja pohtinut Laine arvioikin, että sisäministeri Tolstoin ja ministerivaltiosihteeri Ehrnroothin tarkoitus oli ollut ”salakuljettaa” venäläisten lakien mukaan toimiva kylähallinto Raivolaan.⁷

Ideologiat ja muukalaismaanomistus

Kaksitahoinen kamppailu kansallisesta Kannaksesta käynnistyi. Suomessa rajaseutu liitettiin ideologisesti 1800–1900-lukujen vaihteessa ”läntisen sivistyksen etuvartioiden” rintamaan, jonka rajalinjoja piirrettiin sekä kotimaassa että muualla Euroopassa. Kannakselainen vaikuttaja, myöhempi kansanedustaja Erkki Paavolainen kirjoitti alueen muukalaismaanomistuksen uhkakuvista.

5. Keisarillinen julistus 15.2.1864, VSV Fa 1250, 90/1905, Valtiosihteerin viraston arkisto (VSVA), KA; ks. Hämäläinen (1974) 20; Juha Mikkola (1985) ’Venäläiset teollisuudenharjoittajat’ teoksessa Kurkinen (toim.) *Venäläiset Suomessa 1809–1917, Historiallinen Arkisto 84*, Huhmari: SKS, 216–218; Toivo Paloposki (1967) ’Rajajoen asetehtaan liittäminen Venäjän keisarikuntaan v. 1864’, *Historiallinen Aikakauskirja* 1, 53–72. Sisäministeri Kenraalikuvernöörin kanslian arkistolle (KKK) 9.2.1873, kd 243/18, STA, 1873; Keisarin ja senaatin päätökset Raivolan kylähallinnosta; Gripenbergin kirjelmä 23.4.1889, kd 119/12, STA, 1889, KA; myös Laine (1939) 519–522, 525–530, 546–547; Loima (2001) 9–10, 37, 71. Ruukista ks. Evert Laine (1948) *Suomen vuoroitimi 1809–1884 II*, Helsinki, 546–557. Raivolan kyläkuvaukset ks. esim. Paavo Kiuru (1961) *Kivennapa. Muistelmia ja kuvia entisestä kotiseudusta*, Piekämäki, 446–458.

6. KliV 1885–1895, RaKA, Ba 2, MMA; Laine (1939) 523–524; luettelo Raivolan kreikkalaiskatolisista, kd 190/16, STA, 1877; Raivolan kyläyhdyshallinnon aseman ja maanomistusolojen järjestämistä varten asetetun komitean mietintö, kd 25/519, Sisäasiainministeriön arkisto (SMA), 1927, KA.

7. Keisarin ja senaatin päätökset Raivolan kylähallinnosta, kd 119/12, STA, 1889, KA; As 12.6.1890; siviilitoimituskunnan kirje 28.5.1890; ks. Erkki Paavolainen (1921) *Karjalan Kannaksen kysymyksiä*, Viipuri, 28–38, 143–170; Laine (1939) 538–540, 548; vrt. Viipurin läänin maatalouskomissionin mietintö (1909), II osa, Viipuri.

Terijokelainen kunnallispolitiikan monitoimimies Mikko Uotinen totesi, että suomalaisille ”vieraat” piirteet – laiskuus, velttous, juoppous, irstaus ja nöyristely – olivat itäisen vaikutuksen seurauksia. Paavolainen murehti kansallisominaisuudeksi nostamansa rehellisyyden katoamista, mikä johtui muukalaisvaikutuksesta. Raja-alueen historiallinen tehtävä oli varjella maata ”slaavilaisuuden likavalkoiselta vaaralta”, Paavolainen julisti. Kannas kuului siihen ”ketjuun, joka pyrkii suojelemaan koko länsimaista sivistystä idän tuhoisilta vaikutuksilta”.⁸

Kannaksen korottaminen maailmanhistorialliseen etuvartioasemaan nojautui viriävään suomalaisnationalistiseen ideologiaan, jonka itäiset venäläiskäsitykset haettiin sekä Keski-Euroopasta että aikalaistieteen kansallisesti suuntautuneista tutkimuksista. Venäläisestä tehtiin toiseutta edustava muukalainen, mutta ikiaikaisen itäisen arkkivihollisen mytologia luotiin vasta 1900-luvun alussa germanistisen rotuajattelun sekä anglo-ranskalaisen arabitoiseuden kuvauksia ja kieltä käyttäen. Matti Klinge ja Outi Karemaa ovat päätyneet arvioon, jonka mukaan yleinen ryssäviha synnytettiin 1910–1920-luvuilla. Ajan ilmapiiriä leimasi sisällissodan jälkeen itsenäistyneen maan pyrkimys kansalliseen yksimielisyyteen, jota tukevoitettiin venäläismuukalaisuuden uhkakuvilla. Toiseuden edustaja – muukalainen – edusti alemmaa sivistystasoa, hallitsematonta seksuaaliviettiä ja heikumallisuutta, läntisen kristillisyyden vihollisuutta, barbariaa ja ulkoisestikin vieroksuttavia ”tummia piirteitä”. Kansalliseen venäläisvihalle rakennettuun nationalismiin liittyi myös tekijöittensä henkilökohtaisten etuuskien ajamista. Näin oli erityisesti eteläisen Kivennavan ja Terijoen seudulla, jossa maanomistus oli huomattavissa määrin siirtynyt 1880-luvulta alkaen ulkomaalaisille. Useimmat heistä olivat venäläisiä yksityishenkilöitä.⁹

Kesäasukkaiden palstanhallinta oli ollut paikallisväestön silmissä lomailu- ja virkistyskäytön kannalta aluksi harmitonta, saattoihan palveluelinkeinoihin siirtynyt suomalaisasujaimisto samalla ansaita sievoisen ruplatukun. Vasta lomailijäväestön paisuminen hallitsemattomaksi ”muukalaisvyöryk-

Asetelma 1. Terijoen huvilanomistajien määrä ja kansallisuus 1910-luvulla.

Suomalaisia	venäläisiä	saksalaisia	brittejä	sveitsiläisiä	Muita
1 666	1 794	30	3	3	10

Lähde: Loima (2001) 54; ks. Liisa Pyykönen (1969) Terijoki venäläisenä huvila-asutusalueena. Suomen historian (painamaton) pro gradu -työ Jyväskylän yliopistossa, 40–53.

si” alkoi sorto- tai yhdenmukaistamiskausien aikana kiristää tilannetta kesäasutusseudulla. Suomalaiset katsoivat, että Raivolan paikallishallinto hamuili laajenevaa asemaa suuriruhtinaskunnan ulkomaalaisten kesäasukkaiden keskuudessa, sillä rajapitäjiin perustettiin vilkkaasti uusia venäläiseturakuntia. Raivolan kreikkalaiskatolisen seurakunnan esimies johti rovastiipiiriä, johon kuului 1910-luvulla viisi lähiseudun kesäasukkaiden muodostamaa seurakuntaa, vaikiintunut ja vauras venäläinen koululaitos sekä Lintulan ja Lounatjoen naisluostarit. Sadat ulkomaalaislapset istuivat venäläis-

8. Erkki Paavolainen (1912) 'Maiden siirtyminen muukalaisille Karjalan Kannaksella' teoksessa *Kaukomieli V. Viipurilaisen osakunnan albumi 1811–1911*, Porvoo, 120–122; Paavolainen (1921) 8–11, 53–56; Mikko Uotinen (1911) *Uhatut pitäjät Kivennapa ja Uusi-kirkko. Lyhyt katsaus näihin pitäjiin ja selostus eroittamisajatuksista sekä siitä johtuvista toimenpiteistä*, Viipuri, 13–18, 24, 50–52, 97–99, 187–216.

9. Kertomus lahjoitusmaiden lunastustoiminnan kehittymisestä 1884 ja 1887, Senaatin valtionvaraintoimituskunnan arkisto (VVTKA), Hn 6, KA; ks. Hämäläinen (1974) 23–24, 60–68, 97–101; Outi Karemaa (1998) *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923*, Bibliotheca Historica 30, Helsinki: SKS, 9–17; Matti Klinge (1983) *Vihan veljistä valtiotalousmiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä*, Juva, 57–112; Loima (2001) 15–16, 104, 154–156; vrt. J. R. Danielsson-Kalmari (1911) *Viipurin läänin palauttaminen muun Suomen yhteyteen*, Helsinki; O. A. Kallio (1901) *Viipurin läänin järjestämisestä muun Suomen yhteyteen. Suomen uudemmasta historiasta*, Helsinki. Arabitoiseudesta ks. myös esim. Edward Said (1987) *Orientalism*, London: Vintage, 58–72, 255–287; Edward Said (1994) *Culture and Imperialism*, London, Vintage, xxvi–xxx, 2–3; vrt. Marjo Kaartinen (2001) 'Toinen – vieras. Näkökulmia kolonialistisen toiseuden tutkimukseen' teoksessa Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki (toim.) *Kulttuurihistoria. Jobdatus tutkimukseen*, Helsinki: SKS, 387–401.

pulpeteissa, mutta jo Terijoen (venäläisen) reaalikoulun jatko-opinnoissa kansallisuudet sekoittuivat. ”Slaavilainen vaara” uhkasi Kaakkoisen Kannaksen suomalaisia, jotka kävivät puolustustaisteluun.¹⁰

Raivolan venäläisyhteisön näkökulmasta kesäasutus oli tervetullutta. Kyse ei ollut pelkästään maanmiesten tai kulttuurien solidaarisuudesta, sillä kylä tavoitteli uusien seurakuntien sekä kirkko- ja koulukiinteistöjen hallinnoinnilla oman itsehallintoasemansa vakauttamista myös käytännössä. Työttömyyden ravisteleman yhteisön taloudelliset edut olivat ilmeiset, sillä venäjänkielisten palvelujen kysyntä ja tarjonta kasvoivat kesäasukuksen laajenemisen seurauksena. Raivolalainen yrittäjä Ilja Galkin nousi kaakkoisen Kannaksen sähkötuotannon ja myllyteollisuuden johtohahmoksi. Galkin toimi ensimmäisen maailmansodan vuosi-ka kahden kansallisuuden neutraalina ”välimiehenä”, jonka molemmat tahot hyväksyivät.¹¹

Kenraalikuvernöörin turvallisuuspolitiikan pelinappulana

Ala-Raivolan hallinto-ongelmat nousivat tsaarin ”ratkaiseminakin” toistuvasti esille. Kivennavan suomalaisväestö oli varsin yksituumaisesti kyllästynyt venäläiskylän poikkeukselliseen asemaan. Kuntakokous ehdotti 1897 läänin kuvernöörille, että Raivolan venäläisseurakunta erotettaisiin omaksi kunnakseen, joka maksaisi itse kulunsa. Kivennapalaiset katsoivat tuhlanneensa varojaan, sillä suomalaisväestö oli toistuvasti joutunut kustantamaan laiminlyötyjä sakkoja seuranneet varattomien venäläisvankien kuljetukset. Alakyläläisten rangaistukset oli useinkin langetettu salakapakoinnista. Suomalaiset tekivät myös kiellettyjä viinanhakumatkoja, joten kansallisuudet ajautuivat ajoittain kahnauksiin rilluttelureissuillaan.¹²

Venäläisyhteisökin oli päättänyt irtautua kunnan suomalaisväestöstä, sillä he anoivat 1902 kylänsä siirtämistä Pietarin kuvernementtiin. Kuntakokous oli omassa ehdotuksessaan kaavaillut Raivolan pysymistä suuriruhtinaskunnan osana, mutta kyläläiset hakivat peräti valtiorajojen muutosta. Aiempi hakemus oli lähetetty edellisenä

vuonna, jolloin liitoshanke raukesi, vaikka N. I. Bobrikov tuki suunnitelmia. Anomuksen takana ei ollut yksiselitteinen kuuliaisen alamaisuus, sillä samaan aikaan kyläläiset yrittivät keplotella vapaiksi Venäjän asevelvollisuussäädöksistä.

Kylän tilanne oli politisoitunut jo aiemmin, kun itsehallintopäätöstä valmisteltiin. Kenraalikuvernööri Heyden oli vierailullä lääninjohdon kanssa Raivolassa, jossa hän totesi kokouspuheenvuorossaan 1888 yhteisölle edulliseksi, että kaikki asukkaat pitäytyvät Venäjän alamaisuudessa.

Sen sijaan Bobrikov perusteli omia kaavailujaan turvallisuusnäkökulmin, jotka eivät rajoittuneet pelkästään Raivolan irrottamiseen suuriruhtinaskunnasta, vaan tavoitteena oli koko Viipurin läänin liittäminen takaisin Venäjään. Ajatuksen taustalla kangastelivat Pietari Suuren saavuttamat rajalinjat.

Vuonna 1905 kenraalikuvernöörin kanslia käsitteli jälleen Raivolan kyläyhteisön anomusta hallinnollisen asemansa muuttamisesta, mutta ilman tuloksia. Kolmen vuoden kuluttua pohdittiin kylän siirtämistä Pietarin kuvernementtiin. Kivennavan ”Venäjänkylä” vierasti suomalaisuutta ja vastava kansallinen lataus ilmeni myös suomalaisten kannanotoissa.

Bobrikovin kiinnostus Raivolan asioihin oli todennäköisesti sosiaalis-taloudellisten seikkojen sijaan etupäässä suurvaltapoliittista, mutta kyläläisten perspektiivistä katsoen Heydenin käynnillä ja myöhemmällä ”huolenpidolla” oli kauaskantoisia seurauksia. Kenraalikuvernööri Bobrikov oli todennut, että kansalaisuuden vaihtoa puuhanneet venäläiset olivat kansallisesti katsoen ”pettureita”. Suuriruhtinaskunnan ainoa venäläishallinnollinen kylä ei voinut lähteä ”pettämään” keskushallintoa, vaikka eräät asukkaat olivat suunnitelleet passinvaihtoa.¹³

Tsaarivaltion alamaisuus säilyi väkisin kyläläisiä yhdistävänä siteenä, sillä keskuhallinto saattoi voimaan vuonna 1900 ”naturaliseerauskiellon”, joka esti kansalaisuuden muuttamisen. Kansalaistaminen – *naturaliseeraus* – oli 1858 säädetty hallintomenettely, jota käyttäen Venäjän alamainen

saattoi hakeutua Suomen kansalaiseksi. Edellytyksiin kuului vähintään kolmivuotinen oleskelu suuriruhtinaskunnassa, hyvä maine, kristillinen uskontunnustus, taloudelliset valmiudet perheen elättämiseen sekä entisestä kansalaisuudesta saatu vapautus.

Poliittisävyisen ”petturuuden” houkutukset torjuttiin varmuuden vuoksi toimenpitein, jotka osoittivat, ettei Bobrikov tuestaan huolimatta kuitenkaan luottanut raivolalaisiin. Epäluottamuksen perusteet saattoivat nousta kyläläisten 1880-luvun suunnitelmasta ”alistua” maan kansalaiseksi, mutta myös seuraavan vuosikymmenen useista sekaavioliitoista. Suomalaismiehen puoliso ja vihkimisen jälkeen syntyneet lapset saattoivat lain mukaan vaihtaa kansalaisuutta. Passeilla kylässä oleskellut miesväestö pysyi tiukasti tsaarin alamaisuudessa, sillä muuta vaihtoehtoa ei ollut.¹⁴

Taulukko 1. Raivolan kr.kat. seurakunnan Suomen kansalaiset 1901–1902, 1905, 1907–1908.

	miehiä	naisia	yht.	seurak. koko väestö
1901	5	11	16	1 437
1902	6	11	17	1 452
1905	17	23	40	1 422
1907	18	23	41	1 457
1908	19	23	42	1 496

Lähde: KliV 1901–02, 1905, 1907–08, RaKA, Ba 2, MMA; tietoja väkiluvusta Raivolan kr.kat. seurakunnassa 1890–1900, Tilastokeskuksen arkisto (TKA); ks. Loima (2001) 42.

Suomalaiskansallisesti katsoen näytti siltä, että naturaliseerauskiellon kahlitsema Raivolan väestö taipui tsaarivaltion venäläistämispolitiikan työkaluksi. Varsin suljetun ja kielellisesti homogeenisen kyläasukaimiston kirkollisten aktiviteettien tarkastelu osoittaa kuitenkin, etteivät yhteisöllisesti suuntautuneet raivolalaiset toimineet vain poliittisin motiivein. Heidän etniseen minuuteensa kuului – kielen lisäksi – sekä kulttuurisena että sosiaalisena elementtinä 1900-luvun alussa myös perinnetietoinen ja laaja osallistuminen seurakunnalliseen toimintaan.¹⁵

Raivola hamuaa lisämaata

”Wenäjänkylän” kohtalo kytkeytyi Itämeren sotilasstrategisiin ydinkysymyksiin, kun Kannaksen valtiopoliittinen hallinta yhdistettiin 1900-luvun alussa Pietarin kaupungin turvallisuuteen. Venäläiset sotilasviranomaiset vaativat Uudenkirkon ja Kivennavan kuntien liittämistä Pietarin kuvernementtiin, mikä olisi taannut asevoimien toivotat poikkeusvaltuudet keskeneräisellä Inon linnoitusalueella. Venäläiset halusivat laajentaa edelleen Pietarin suojaksi rakennettua monikehäistä merilinnakejärjestelmää, mitä varten he suunnittelivat myös Koiviston varustelua.

Liitoshanke tarjosi moniulotteista hyötyä. Pietarilaisittain katsottiin, että valtiollista irtottautumista hakeva Suomi pyrki tahollaan ”pansuomalaisiin” aluelaajennuksiin, jotka oli torjuttava. Kannaksen pitäjälitoksella ratkaistaisiin Raivolan hallinto-ongelmat, mutta jatkuvasti kasvavan venäläisen huvilaväestön olot kohenisivat myös samanai-

10. Loima (2001) 65–79, 100–107; ks. Hämäläinen (1974) 19, 69–84; vrt. Paavolainen (1912) 120–122; Uotinen (1911) 41.

11. KliV 1885–1915, RaKA, Ba 2, MMA; kuntakokouksen pk 13.5.1915, Kivennavan kunnan arkisto (KiKA), I Ca:8, MMA; ks. myös Petr Potashev (1900) *Nikolaevskaja Cerkov v s. Raivola* Ot s. Peterburgskago Duhovnago Komiteta pecatat dozvoljaetsa, Sankt Peterburg, 15–16; Loima (2001) 66, 72, 86, 169.

12. Kuntakokouksen pk 27.11.1897, I Ca:2, KiKA, MMA; ks. Juha Rajala (1989) *Väkivalta Kivennavalla*. Suomen historian (painamaton) pro gradu -tutkielma, Tampere, 49–50.

13. Kuntakokouksen pk 9.3.1891, KiKA, I Ca:2; kuntakokouksen pk 27.11.1897, KiKA, I Ca:3, MMA; Hengellinen konsistorio (HK) KKK:lle 2.11.1910; KKK Minist. neuvostolle venäl. oikeudell. asemasta, KKK 1910, I osasto, Fb 535, CL; asevelvollisuuskysymyksestä ks. KKK 1903, I osasto, Fb 114.23; Luettelo Raivolan kreikkalaiskatolisista; kd 190/16, STA, 1877, KA. Heydenin vierailusta ks. Laine (1939) 535–536. Ks. myös Pertti Luntinen (1985a) *F.A. Seyn 1862–1918. A Political Biography of a Tsarist Imperialist as Administrator of Finland*, *Studia Historica* 19, Helsinki: SKS, 209–212; Tuomo Polvinen (1984) *Valtakunta ja rajamaa. Nikolai Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898–1904*, Juva: WSOY, 295–296; vrt. KKK 1902, I osasto, Fb 69.370, KA; Pravoslavna Karelja 1914, Sankt Peterburg, 31.

14. Naturaliseeruksesta ks. As 29.3.1858; K. J. Ståhlberg (1915) *Suomen hallinto-oikeus. Sisäasiain hallinto*, Helsinki, 56–58. Raivolalaisten kansalaisuudesta ja avioliitoista ks. Loima (2001) 42–48; ks. myös Laine (1939) 530.

15. Loima (2001) 49–51.

Raivolan ortodoksinen kirkko. Museovirasto.

kaisesti. Tsaarivaltion hallintopiirit alkoivatkin uudelleen ajaa välillä rauennutta liitos-hanketta. Värikkään valmistelutyön jälkeen keisari hyväksyi suomalaisten vastarinnasta huolimatta elokuussa 1911 ministerineuvoston esityksen, jossa ehdotettiin Kivennavan ja Uudenkirkon pitäjien liittämistä Venäjään. Yksityiskohtien hiominen annettiin komitealle.¹⁶

Kannakselaispitäjien liitosasiaa ajoi Suomessa kenraalikuvernööri F. A. Seyn, joka karsi Bobrikovin kaavailuja. Maan kreikkalaiskatolisen hiippakunnan keskushallintoelin, 1890-luvulla perustettu Suomen hengellinen konsistorio, valmisteli myös hanketta. Ministerineuvoston puheenjohtaja P. A. Stolypin kirjoitti lokakuussa 1910 Seynille, jolta hän tiedusteli venäläisten oikeudellisen aseman kehitystä maassa. Suuriruhinaskunnan venäläishallinnon vastaus käsittelee laajasti epäkohtia, joita esiteltiin maan kreikkalaiskatolisen väestönosan ja venäläisvirastojen näkökulmasta.¹⁷ Kenraaliku-

vernöörin raportti kuvaili seikkaperäisesti Kannaksen huvilataajamien ongelmia. Kesäasutusalueelta oli kantautunut viestejä vääryyttä kokeneista lomanviettäjästä – *datshikeista* – jo vuosisadan vaihteessa, kun Terijoen–Raivolan seudun venäläiset anoivat 1901 yhtäläisiä maksu- ja asuinkäytänteitä suomalaisten kanssa. Raportissa kerrottiin raivolalaisten vaikeasta hallintokysymyksestä, jota kyläläiset olivat yrittäneet toistuvasti ratkaista liitosanomuksillaan. Epäkohtaksi katsottiin myös kansalaistamismenettelyn keskeyttäminen juuri keisarikunnan alamaisten kohdalla, vaikka puuhamiehenä olikin toiminut Bobrikov. Oikeudelliseen ongelmavyöhyteen kuuluivat keskushallinnon mielestä vielä papiston verotuskysymys, ”kirkon epänormaali olosuhteet” sekä venäjän kielen asema, joiden korjaamista vaadittiin selvin sanakääntein.¹⁸

Kannaksen yhdistämissuunnitelmaa ajettiin turvallisuusintressien rinnalla kirkkopoliittisena suojelutoimenpiteenä, jolla ”oikeuskoista” venäläisväestöä temppeleineen varjeltaisiin ”pansuomalaiselta” väkivallalta. Varsinkin Laatokan Konevitsan ja Valamon luostarien turvallisuus esitettiin kenraalikuvernöörin raportissa Viipurin hiippakuntahallinnon jatkuvaksi huolenaiheeksi.¹⁹

Yhdistämishanke kiristi venäläisten sotilaiden ja kannakselaisiviilien välejä, mikä näkyi kahakoinnin ja tihutöiden lisääntymisenä. Poliisivoimia vahvistettiin sotatila-alueeksi julistetun Inon linnakkeen tuntumassa, mutta myös muualla. Ulkomailta tihkui lehdistön myötätunnon ilmauksia ”jaetua Suomea” kohtaan, kun taas erottamis-

16. KKK Minist. neuvostolle venäl. oikeudell. asemasta, KKK 1910, I osasto. Fb 535.CL; komiteamietintö Viipurin läänin liittämisestä 21.4.1914, KKK 1914, Fb 978.104, KA; Luntinen (1985a) 210; ks. Pravoslavnaia Karelija (1914) 91–97; Hämäläinen (1974) 174–179; Polvinen (1984) 56–66. Suomalaisten kansallisista reaktioista ks. Uotinen (1911) 93–118, 121–142.

17. HK KKK:lle 2.11.1910, KKK 1910, I osasto, Fb 535, CL, KA; ks. Pertti Luntinen (1985b) ’Karjalaiset suomalaisuuden ja venäläisyyden rajalla’ teoksessa Kurkinen (toim.) *Venäläiset Suomessa 1809–1917, Historiallinen Arkisto* 84, Huhmari: SKS, 113, 281–284.

18. HK KKK:lle 2.11.1910; KKK Minist. neuvostolle venäl. oikeudell. asemasta, KKK 1910, I osasto. Fb 535, CL, KA; ks. Karemaa (1998) 10.

19. Loima (2001) 68–70, 93–94.

uhan kohteena olleissa pitäjissä kerättiin Mikko Uotisen johdolla ajan oloissa huomattavaa vasta-adressia.

Raivolan venäläiset tekivät 1912 esityksen, jossa ehdotettiin kyläläisten maa- ja metsäalueiden laajennuksia valtiolta lohkotavain uusien palstoituksin. Anomus oli venäläishallinnon näkökulmasta erinomainen poliittinen huipennus vuosikymmenien kirjelmöinnille, joten kyläläisten ohjailu on varsin todennäköistä. He tarvitsivat toki kiipeästi lisää viljelysmaata. Sodanuhkan, Pietarin alueen turvallisuuspoliittisen kokonaisuuden ja rajansiirtohankkeiden kannalta katsottuna maalaajennusanomuksen ajoitus edellytti silti analyttisempää strategiatajua kuin kylänvanhimmalla tai hänen yhteisöllään oli. Onkin luultavaa, että Raivolan kesäasukkaat antoivat suoran panoksensa paikalliseen ”anomustehtailuun”. Esimerkiksi kontra-amiraali Iakov I. Podjapolskij oli näkyvä hahmo, joka valittiin vuosiksi 1911–15 kirkkoneuvostoon. Hän toimi ajoittain myös seurakunnankokouksien puheenjohtajana²⁰

Pitäjäliitosta sorvannut komitea teki esityksensä kesällä 1913. Suuriruhtinaskunnasta oli lausunnon mukaan erotettava Kivennavan, Uudenkirkon ja Terijoen kunnat, mutta Pietarin myöhempi mietintökierros laajensi ehdotusta. Maailmansodan syttymisen muutti kuitenkin kiireysjärjestystä. Yhdistämishanke viivästy, vaikka sotilaalliset näkökohdat nousivat etualalle myös Kannaksella. Raivolalaisten enemmistö kannatti edelleen Venäjään liittymistä. Poliittisesti käytiin kaksitahoista kamppailua, jossa venäläiset suojelivat Kannaksella asuneita ja sinne muuttaneita maanmiehiään ja vastustivat ”pansuomalaisia” aluelajennuksia, kun suomalaiset taas torjuivat panslavistiseksi miellettyjä läänin venäläistämisyhdistyksiä. Sekä sisä- että ulkopoliittikan saralla ajaututtiin vastakkainasetteluun, jonka pelinappulaksi Raivolan venäläiskylä oli tsaarinkeskushallinnon puolelta tarkoituksellisesti, mutta lisäpalstoja havitelleiden kyläläisten näkökulmasta myös puolivahingossa joutunut.²¹

Raivolalaisten edesottamuksia seurattiin suomalaispiireissä, jotka arvioivat sekä pi-

*Raivolan karjalaisia ja venäläisiä lapsia. Museo-
virasto. Kuva: Martha Lille.*

täjäliitossuunnitelmaa että kyläläisten ahkeraa anomuskirjelmointia kansallisesta näkökulmasta. ”Wenäjänkylä” miellettiin entistä selvemmin jalansijaksi, jolta tsaarinhallinnon virkamiehet saivat lisävauhtia – ei enää pelkästään kesäasutusalueen, vaan – koko Viipurin läänin venäläistämiseen.²²

Suomalaisten kamppailu Kannaksen kesäasutusalueen maanhallinnasta oli muuttumassa epätoivoiseksi, sillä muukalaisväestön kiinteistön- ja palstanomistus lisääntyi eteläisen Kivennavan rinnalla myös uudessa Terijoen pitäjässä. Varakkaat venäläissuvut olivat isännöineet Uudenkirkon suuria tiluksia jo kauan, mutta yhä lisää maita siirtyi jatkuvien palstoitusten myötä ulkomaa-laishallintaan. Pinta-alalaskelmien mukaan

20. HK KKK:lle 2.11.1910; KKK Minist. neuvostolle venäl. oikeudell. asemasta, KKK 1910, I osasto. Fb 535.CL; komiteamietintö Viipurin läänin liittämistä 21.4.1914 ym., KKK 1914, Fb 978.104: Raivolalaisten anomus maa- ja metsäpalstoista, KKK 1912, II osasto. Fb 728.60, KA; srknpk 23.10.1911, 10.3.1913 ja 29.6.1915, RaKA, Ca 1– Cg, MMA; Luntinen (1985b) 210. Suomalaisvastarinna ks. Hämäläinen (1974) 193–196; vrt. Uotinen (1911) 121–194, 210.

21. KKK Minist. neuvostolle venäl. oikeudell. asemasta, KKK 1910, I osasto. Fb 535.CL; komiteamietintö Viipurin läänin liittämistä 21.4.1914, KKK 1914, II osasto. Fb 978.104, KA; Pravoslavnaja Karelija (1914) 44–126; ks. Hämäläinen (1974) 114, 173–205; Luntinen (1985a) 210–213; Karmela Liebkind (1988) *Me ja muukalaiset – ryhmärajat ihmisten subteissa*, Helsinki: Gaudeamus, 48–54; vrt. Paavolainen (1912) 112–113; Paavolainen (1921) 148–156; Kiuru (1961) 449.

22. Paavolainen (1921) 148–156.

venäläiset omistivat vuonna 1918 yli kolmanneksen Uudenkirkon maista, kun Kivennavan ja Terijoen kunnissa muukalaisomistus oli 16–17 prosenttia kokonaispinta-alasta.²³

Läänin kokonaistilanteen kannalta Raivolan venäläiskylän maanhallintakysymys ei ollut autonomian aikana määrällinen ongelma, vaan pulmaksi muodostui omistuksen poikkeuksellinen laatu ja raivolalaisten ”tyypillinen” vakiintuminen. Tsaarin itsehallintopäätös ja senaatin myöntämät maakirjat yhteisalueineen sekä perintöosuuksineen olivat kansallisesti katsoen vakavampia poliittisia virheitä kuin muukalaisten maakeinottelulla tai anonyymiyhtiöiden toimilla selitelty kesäasutuksen palstanpilkonta ja -kauppa. Raivolan kirkon johtaman rovastiipiirin seurakunnat edustivat samankaltaista organisoitunutta – ja siten vakiintunutta – ulkomaalaista maanomistusta. ”Wenäjänkylän” asukkaiden eriytyvä vähemmistökäyttäytyminen, joka ilmeni sulkeutuneena yhteisöllisyytenä, herätti suomalaisväestössä myös taloudellista vastarintaa. Selkeitä syitä tähän olivat kyläläisten työttömyys, manttaalimaksujen niukkuus ja vankeudeksi muuntuneet sakot kustannuksineen.

Venäläisväestöstä luotiin paikallisia muukalaisstereotyyppioita, joissa eräiden yksilöiden edesottamukset nostettiin yhteisöllisiksi ominaisuuksiksi. Suomalaiset selittivät toistuvasti kuntakokouksissaan venäläiset viinaan meneviksi rellestäjiksi, joiden perheet nälkiintyivät miesten hummaamalla. ”Irstausta ja juoppous” kuuluivat laajemminkin ajan eurooppalaisiin ja suomalaiskansallisiin venäläismuukalaisuuden kuvauksiin. Kansallisuudet kävivät silti ajoittain myös maltillista vuoropuhelua, mutta Ala-Raivolan ravintolayrittäjän selvitys kansallisen juhla- ja juomaperinteen merkityksestä ei saanut kuntakokouksen suomalaisilta ymmärrystä.²⁴

Venäläisyhteisön maanomistus ei ollut yksiselitteistä ”oman väen” keskenkään. Ulkoisten hallinto- ja maanomistusongelmien lisäksi Raivolassa syntyi sisäisiä erimielisyyksiä, jotka koskivat palstoitusta ja taloudellisesti tärkeän yhteismaan käyttöä. Kauppias Bessonovin perilliset riitelivät

muun kyläyhteisön kanssa sekä suuriruhtinaskunnan että keisarikunnan hallinto- ja oikeuselimissä. Lähes 45 vuoden kamppailu, yli 20 kirjelmää, vetoomusta ja esittelyä päätöksineen ei johtanut selkeään ratkaisuun, mutta valtiomuodon vaihtuessa Kivennavan ja Terijoen talvikäräjät määräsi muodollisen korvauksen 50 vuotta jatku-neesta yksityisen maapalstan väärinkäytöstä. Mielenkiintoinen havainto on, että raivolalaisten ilmeisistä ja hallinnollisesti näkyvistä erimielisyyksistä huolimatta Kivennavan suomalaisasukkaat mielsivät kuntakokouksien kannanotoissaan ”Wenäjänkylän” väen käyttäytymiseltään ja elämäntavoiltaan homogeeniseksi muukalaisjoukoksi.²⁵

Pelko ja pakkotoimet karkottavat palstanomistajia 1918

Raivola oli muun Kaakkois-Kannaksen taivon sisällissodan alussa punaisten aluetta, jolle rautatieyhteys Pietariin antoi strategista merkitystä. Kivennavan kirkonkylän 22.4. 1918 vallanneita eversti Eduard Ausfeldin valkoisia joukkoja tervehdittiin venäläislähetystön sovittelevin viestein, mutta rykmentinkomentaja Georg Elfvengren tulkit-si pääesikunnan tiedotteessa kyläläisten toimet merkiksi ”punaryssien pakokauhusta”. Osa Ala-Raivolan venäläisistä oli liittynyt punakaartiin, jonka valkoiset kukistivat puolen vuorokauden mittaisissa valtaustais-teluissa. Kolme kylän miestä teloitettiin puhdistuksien yhteydessä suojeluskuntaeli-men päätöksellä, kun yli 30 ”entistä” venäläissotilasta katosi tutkijalautakunnan kuulustelujen jälkeen. Suojeluskuntaa tukeneet teollisuusmies Filipp Sorinin ja Galkinin suvut olivat sekä kyläläisten että suomalais-tahojen näkökulmasta poikkeuksia, jotka tahattomastikin vahvistivat muun venäläis-yhteisön ”tyypillisyyttä”.²⁶

Sisällissota oli tehnyt kylästä enemmän kuin puoliaution, sillä kaikkiaan yli 1 600 asukkaasta lähes tuhatkunta pakeni joko punaisten tai valkoisten kostotoimia. Samalla palstoja vapautui. Paikallinen suojeluskunnan tutkijalautakunta ja kylän nimismies karkottivat luvattomasti liikkuneita ja salateitse rajalla sukkuloineita Raivolan venä-

läisiä, joiden joukossa oli useita äitejä lapsineen. Kuulustelut ja karkotukset kestivät tammikuuhun 1919 saakka, kun samalla rajan takaa palaamista anoneiden 85 kyläläisen pyyntö evättiin. Väestömuutokset vaikuttivat luonnollisesti maanhallintaan, jonka suomalaiskansallinen ratkaisu alkoi hämmöttää. Pakkotoimien päätyttyä julkaistiin Kannaksen komitean laatima kartoitustus, jossa todettiin 94 selvityshetkellä asumatonta raivolalaispalstaa vapaiksi.²⁷

Kannaksen kuntien edustajisto pyysi valtioneuvostolta Raivolan venäläisten aseman ja oikeuksien ”ajanmukaistamista”, mihin liittyi myös maanomistusolojen muuttaminen suomalaisia suosiviksi. Kuntien edunvalvontaelin toivoi venäläiskylän yhteis- maan nautinto-oikeuksien poistoa ja vapaiden palstojen siirtoa suomalaiskäyttöön – yli 1 000 hehtaarin haltuunottoa. Vahvojen kansallisten mielikuvien ja venäläismuukalaisuuden kuvauksin höystetty edustajiston anomus määritti Raivolan ”venäläistämistar- koituksessa” syntyneeksi kyläksi, jonka asukkaat nostattivat suomalaisissa ”kauhua ja inhoa”. Kyläyhteisö oli edustajiston mu- kaan moraalittomuudestaan tunnettu punaisten taajama ja este Kannaksen suoma- laiselle maankäytölle. Kortensa maanhallin- nan muutosvaateisiin kantoi jälleen Erkki Paavolainen, joka kirjoitti muukalaisuhka- kuvista teoksessaan *Karjalan Kannaksen kysymyksiä*. Kansallisen kannakselaisajatte- lun ideologina uurastanut Paavolainen eh- dottii muukalaismaanomistukseen selkeää ratkaisua: ulkomaalaisten poistamista Kan- nakselta. Pahimpana kantona kaskessa sei- soivat raivolalaiset, jotka olivat Paavolaisen mukaan toteuttaneet autonomian aikana lausutut uhkauksensa aseellisesta taistelusta suomalaishallintoa vastaan. Muukalaisuhka siirtyisi venäläisten mukana itärajan taak- se, missä sijaitsevilla ”kotoisilla teollisuus- alueilla” perheet saattaisivat Paavolaisen mukaan menestyäkin. Suomessa se ei olisi mahdollista.²⁸

Kyläläisistä luodut ideologiset yleistyksiset eivät olleet homogeenisuudessaan totuudellisia, sillä Raivolan keskeiset vaikuttajat yliti- vätkin etniset rajat. Galkin vuokrasi kiinteis- töjään suomalaiskansakoulujen käyttöön,

kun luottamusmiehenäkin ahertanut Sorin taas työllisti tehtaassaan kylän miehiä. Rai- volalaiset torjuivat ulkoisia uhkakuvia myös kirkonkirjoilla, joiden perusteella pappi Vla- dimir Bogojavlenskij laati historiallista jat- kumoa painottaneen kertomuksen seura- kuntahallinnon muutoksista. Raivolan ko- mendantti oli Bogojavlenskij’n mukaan ”määrännyt” keväällä 1918 kyläläiset Viipu- rin lääniin kuuluneen (Raivolan) seurakun- nan jäseniksi.²⁹

Terijoen, Kuokkalan ja Kellomäen muu- kalaiskysymystä ratkottiin kesällä 1918 puh- distuksilla, joihin liittyi teloituksia, nälkä- saartoa ja joukkokarkotuksia. Tuoreilla kauppa- kirjoilla ostetut palstat vapautuivat jo yhden omistajan kadotessa, joten ulko- maalaisomistuksen supistukset tapahtuivat

23. Hämäläinen (1974) 25–27, 51, 97, 101, 230–231; Loima (2001) 62–63.

24. Maria Bessonova kuntakokouksessa 9.3.1895, KiKA, I Ca:2, MMA; ks. Hämäläinen (1974) 31–32, 37–47; Loima (2001) 49–52, 65–70, 80–82, 86, 229–231, 247–249; Karemaa (1998) 12. Vähemmistöikäyttyymisestä ks. esim. Auvo Kostiaainen (1994) 'Vähemmistön käsite ja muodostuminen' teoksessa *Historian vähem- mistöt, Turun Historiallinen Arkisto* 48, Turku, 11.

25. Bessonovien kirjelmät hallintotoimineen, VSV Fa 1250.90/1905, VSVA, KA; Kivennavan ja Terijoen käräjät 1919, § 31, C Ia:89, Rajajoen tuomiokunnan arkisto (RTA); kuntakouksen pk 9.3.1891, 26.2.1893, 22.4.1893, 17.7.1893, 9.3.1895, KiKA, I Ca:2; 27.11.1897, KiKA I Ca:3, MMA.

26. Pääesikunnan tietotoimiston tiedonanto 23.4.1918 (nro 36), kansio 63, Vapaussodan arkisto (VSA), Sota- arkisto (SArk); Metricseskaja Kniga (MetK) 1918, RaKA, mikrokortti ORT 4055, KA; Raivolan piirin suojelus- kunnan (sk) tutkijalautak pk 25.4.1918, 29.4.1918 ja 1.5.1918, kansio 937, VSA; sotilaskantakirja 1918–1919, Terijoen suojeluskunnan arkisto (TSKA), SArk; kun- nanvaltuuston pk 26.1.1924, I Cb:2, KiKA, MMA; Ki- vennavan ja Terijoen käräjät 1919, § 263, C Ia:89, § 216, C Ia:90, Rajajoen tuomiokunnan arkisto (RTA), MMA. Galkinin ja Sorinin toimista ks. myös Loima (2001) 86, 169, 130–133, 172–175, 259, 263, 281.

27. Elfvengren pääesikunnan tietotoimiston tiedonan- nosta 23.4.1918 (nro 36), kansio 63, VSA; Raivolan sk- paikallisesikunnan tutkintapok 20.8.1918.18.1.1919, luettelo Raivolan venäläisistä, jotka kapinan takia ovat matkustaneet 1918 Venäjälle ja haluavat palata, kan- sio 937, VSA, SArk; Kannaksen kuntien edustajisto VN:lle 16.9.1920, ad 2358/206.VN.1920, VNA, KA; Kar- jalan Kannaksen komitean mietintö (1919), Viipuri.

28. Kannaksen komitean lausunto 26.7.1921, Kannak- sen kuntien edustajisto VN:lle 16.9.1920, ad 2358/206.VN.1920, Valtioneuvoston arkisto (VNA), KA; ks. Paavolainen (1921) 48–53, 162–170.

29. Kunnanvaltuuston pk 26.1.1924, I Cb:2, KiKA, MMA; suomennos Bogojavlenskij’n kirjeestä 2.9.1921, TeKA, II Ea 7, MMA; ks. Loima (2001) 169–175.

nopeasti ja tehokkaammin kuin Raivolassa. Sotatilán poikkeusoloja käytettiin hyväksi takavarikoinneissa, joilla venäláisten lomakiinteistöjä ja irtaimistoa siirtyi valkoisen armeijan ja komendanttilaitoksen käyttöön. Kauppakirjoja ei enää hyväksytty lainvoimaisiksi, mitä nopeutti sarja ulkomaalaisen maanhallintaa rajanneita säädöksiä vuosina 1918–24. Tuhannet kiinteistöt vaihtoivat omistajaa, kun taas kymmeneen tuhansiin nousseesta kesäasukasjoukosta kirjattiin venäláisseurakuntien ulkomaalaisjäseniksi enää 3 160 henkeä vuonna 1919.³⁰

Painostus kasvaa – kolmannes muukalaiskylästä luovuttaa

Kannaksen muukalaismaiden omistuskysymys kohdistui Terijoen ”datshojen” jälkeen Raivolaan, jonka väestö oli kesäasukkaita sitkeämpää, mutta kyläänsä varallisuuden puutteessa juuttunutta. Työttömyyden ravisteleman kyläyhteisön elämää oli jo autonomian aikana leimannut vaihtoehtottomuus, sillä paluu Venäjälle – maattomaksi talonpojaksi – ei houkutellut. Yli 600 kyläläistä jäikin muutosta uhmaten sisällissodan jälkeen koteihinsa katsomaan, mitä vallanvaihto tarkoitti. Suomalaisviranomaiset takavarikoivat Raivolan venäláisten kiinteistöjä, jotka katsottiin seurakunnan hallinnasta tai testamenteista huolimatta Venäjän valtion omaisuudeksi.³¹

Muuttunut tilanne oli tehnyt kyläláisistä kirjaimellisesti ”entisen Venäjän” kansalaisia, kun rajantakaiset hallintoyhteydet katkesivat. Oleskelu ja maanhallinta jatkui, mutta niiden perusteet ja kylän hallinnollinen asema olivat entistä epämääräisempiä. Suomeen jääneiden kyläláisten olot kääntyivätkin tukalammaksi muun venäláisväestön tavoin.

Kannakselaista epävakautta, maanomistuskysymystä ja muukalaisväestön ongelmaa ratkottiin julistamalla alue sotilashallinnon alaiseksi rajamaaksi, jota valvomaan valtiovalta asetti komendantin. Tällä oli laajat asetus pohjaiset oikeudet poistaa ei-toivotut henkilöt joko rajamaasta tai koko valtiostakin, mutta toimivalta ulottui myös Suomen kansalaisten valvontaan. Laillisen ja laittoman rajaliikenteen hallitsemiseksi sul-

jettiin raja, jonka yli pakolaiset kulkivat kontrolloimattomasti toistuvista määräyksistä tai karanteeneista huolimatta. Raivolalaiset jatkoivat omatoimista salamuuttoa ja -kuljetusta, sukkulointia sekä kiellettyä yhteydenpitoa, vaikka jotkut jäivätkin puuhistaan kiinni. Rangaistus oli varsin usein yksiselitteinen karkotus.³²

Kannaksen kuntien edustajisto ja Paavolainen pitivät Raivolan muukalaispalstojen ongelmaa esillä julkisuudessa. Kronstadtin matruusikapinaa 1921 seurannut venäláispakolaisten tulo Kannakselle tarjosi pidemmällä tähtäimellä keinoja myös ”Wenäjänkylän” ratkaisuihin. Matruusipakolaisia siirrettiin Raivolan eristysleirille, joka sijoitettiin venäláisen koulun ja päiväkotiyhdistyksen tiloihin. Lähes 170 ihmistä ja kymmenet hevokset asuivat samojen kattojen alla, eikä kiinteistövahinkoja katselmuksesta tai anomuksesta huolimatta korjattu. Inon keskitysleirille internoitujen matruusien joukossa oli kaksi Suomen passeilla liikkunutta raivolalaismiestä, mutta kylänvanhin Surenkinin ja pappi Bogojavlenskij’n anomukset näiden vapauttamiseksi eivät tuottaneet tulosta.

Ministeriö hylkäsi kyläláisten joukkohakemuksen maan kansalaisuuden saamiseksi Kivennavan kunnanvaltuuston, Etsivän keskuspoliisin ja Viipurin läänin maaherran lausuntojen mukaisesti. Suomalainen komendanttihanllinto ja raivolalaiset näyttivät ajautuneen törmäyskurssille vuoden 1919 hallitusmuodon kansalaisoikeuksien ja omaisuusuojan tulkinnoissa. ”Wenäjänkylä” hävisi molemmat mittelönsä, jotka suomalaiskansallisesta näkökulmasta olivat venäláisvaikutuksen ja bolshevikkivaaran torjuntaa. Kyläláisten kannalta kyse oli pakkotoimista ja mielivallasta, joiden konkreettinen osoitus oli Suomen passeilla paenneiden kyläláisten internointi. Suomalaisviranomaisten poliittinen logiikka ontui, koska eristysleirille viedyt raivolalaismiehet olivat viimeiseksi tehneet juuri sitä, minkä puutteesta kyläyhteisöä moitittiin – taistelleet venäláisbolshevikkeja vastaan.³³

Kesällä 1925 monet kyläláiset taipuivat painostuksen, uusien voimatoimien pelon ja työttömyyden paineissa. Epävirallisesti

käynnistynyt miesväen joukkomuutto vei yli 80 maapalstan asukkaat itärajan taakse. Ensin miehet menivät etsimään töitä, joita haettiin läheisiltä Siestarjoen (Rajajoen) ase-tehtailta. Kun työpaikka ja asunto löytyivät, muu perhe seurasi perässä. Maat ja rakennukset myytiin lähtöhetkellä suomalaisos-tajille pilkkahintaan. Etsivän keskuspoliisin Terijoen alaosasto arvioi joukkomuuton syyksi työttömyyden, johon ei kytkeytynyt politiikkaa.

Suomalaisten pyrkimykset Kannaksen maanomistuksen muuttamiseksi onnistuivat kääntämään voimasuhteet Raivolassa, sillä kaikkiaan 324 palstatilasta jäi 144 venäläis-ten omistukseen muuttoliikkeen tauottua. Kyläläisille autonomian ajoilta tuttu elinkei-norakenteiden vaihtoehdoton muutos johti lopulta maaomaisuuden pakkomyyntiin, jota suomalaisen kunta- ja läänihallinnon jyrkkä kansallinen linja vauhditti.³⁴

Raivolan kylähallinto – alueellisesta ongelmasta valtakunnalliseksi kysymykseksi

Karjalan Kannaksen liiton toiminta-ajatus tavoitteli ulkomaalaisista ”puhtaan” Kannak-sen muodostamista. Palstaenemmistön saa-minen Raivolassa ei riittänyt. Muukalaisasu-tuksen ja -maanomistuksen sekä pakolais-kysymyksen ratkaisuja seurattiin nouseval-la kansallisideologisella valppaudella, joka oli johtanut ”venäläismyönteisten” Viipurin läänin maaherra A. Hackzellin ja rajakomen-dantti L. Sarinin vaihtamiseen. Tilalle tuli-vat tiukkaa ulkomaalaispolitiikkaa ajaneet L. Kr. Relander ja A. Heinrichs.³⁵

Kivennavan pitäjä ja Kannaksen kuntien edustajisto järjestivät kansanedustajien ret-ken Kivennavalle, kun Raivolan venäläis-kylän kohtaloa ratkaistiin jälleen keskushal-linnon tasolla. Valtioneuvoston asettama selvityskomitea laati pitkittyneen tutkinnan ja neuvottelujen jälkeen esityksen, jossa ehdotettiin kylän itsehallinnon lakkauttamis-ta. Komitean jäsenet Zimmermann, Lähde ja Paavolainen arvelivat, että muukalais-väestön kohteluun oli kolmekin vaihtoehto-a: maastakarkotus, kansalaisuuden myön-täminen tai kyläläisten hajasijoittelu Sisä-Suomeen. Mietinnön mukaan muukalaisyht-

teisö oli suomalaisille kulttuurisesti ja kan-sallisesti vieras. Komitea arvioikin, että ve-näläisasujaimisto saattaisi muodostaa poliit-tisen ongelman ja turvallisuusriskin lisäksi myös sosiaalisen ja taloudellisen taakan.

Kansallisen yhtenäisajattelun sävyin ko-miteassa esiintynyt Paavolainen katsoi, että rajaseudun väestöpolitiikkaa aloitettiin väärästä päästä – venäläisten holhoamisesta. Raivolalaiset olivat Paavolaisen eriävän mie-lipiteen mukaan epäluotettavia, joten paras vaihtoehto oli kansalaisuuden epääminen. Komitea ehdotti, että kylän yhteisöllinen omaisuus jaettaisiin. Velkojen maksuista jää-neet varat ohjattaisiin maaherralle. Kyläläi-set saattaisivat sittemmin hakea maan kan-salaisuutta erikoisjärjestelyin, joita voitaisiin helpottaa raha-avustuksilla. Ulkoministeri Hj. Procopé'n kanta oli komitean esityksen mukainen. Valtioneuvosto lakkautti Raivo-lan venäläisen kyläyhdyksunnan itsehallin-non 1.1.1931. Kyläläisille taattiin mahdolli-suus palstojen myyntiin tai asuttamiseen. Kansalaisuuden vaihtaminen oli mahdollis-

30. Kertomus kr. kat. kirkon tilasta 1919, Suomen ortodoksisen kirkollishallituksen arkisto (SOKHA); ks. Loima (2001) 133–145, 149–155, 197; As 22.10.1918; L 13.2.1920; L 6.9.1922; L 5.9.1924.

31. Srkkpk 28.10.1918, TeKA, II Cb; srknpk 16.1.1922, RaKA, CA 1- Cg, MMA; kertomus kr. kat. kirkon tilas-ta 1919, SOKHA. Vaihtoehdottomuudesta ks. Loima (2001) 66, 80–81.

32. EK:n kuulustelupk 791/1921, EK-VALPO:n Terijoen alaos., kuulustelupk 1921–1938, KA; Raivolan nimis-mies komendanttilaitokselle 2.5.1921 (nro 341), kan-sio 58, Rajakomendantin sekä Suomen ja Venäjän Ra-jamaan Komendantin viraston (SVRKA), SArk. Raja-maasta ja komendantista ks. As 29.10.1918; Nevalai-nen (1999) 59–69.

33. Pk venäläisessä Sininen Risti -orpokodin huoneis-tossa pidetystä katselmuksesta 25.4.1921, kansio 58, SVRKA, SArk; Karjala -lehti 10.9.1927; Surenkinin kir-je Inon komendantti Kotivirrälle 8.5.1921, kansio 69, SVRKA, SArk; Sisäministeriö Viipurin läänin maaher-ralle 10.12.1921 (nro 8925), kd 24/83.VN.1922, VNA; HM 1919, 5–7 §; ks. Paavolainen (1921) 170; Loima (2001) 166–167, 172.

34. EK:n Terijoen alaosaston tilannekatsaus 4.9.1925, kd 910/1134, EK – VALPO I, kansio 488; Kannaksen kuntien edustajisto VN:lle 16.19.1920, ad 2358/206.VN.1920, VNA; Raivolan kyläyhdyksunnan hallin-noll. aseman ja maanomistusolojen järjestämistä var-ten asetetun komitean mietintö, kd 25/519, Sisäasiain-ministeriön arkisto, 1927, KA.

35. Antti Komonen – A. V. Komulainen (1926) *Kaa-kon kulmilla. Karjalan Kannaksen liiton julkaisu I*, Käkisalmi, 1–2; Karemaa (1998) 136, 186; Nevalainen (1999) 62–68.

ta, mutta entinen Venäjän kansalainen saattoi asua kotitilallaan myös oleskeluluvun.³⁶

”Wenäjänkylän” kohtalo ja kansalliseksi kysymykseksi noussut palstanomistusongelma ratkaistiin tavalla, joka myötäili kannakselaisjärjestöjen ja kansallisten yksityistahojen tavoitteita. Valtioneuvosto torjui kuitenkin jyrkimmät puheenvuorot ja karkotusvaatimukset, vaikka esittelijä Passinen ajoi kovaa linjaa. Yli 40 vuoden mittainen maanomistuskamppailu päättyi silti eräänlaiseen pattitilanteeseen, koska 144 pienpalstaa säilyi venäläisillä. Ratkaisu ei ollut pelkästään vähemmistöpolitiikkaan orientoituneen ministerin hyvätahtoinen ele, vaan taustalla oli muuttunut ulkopoliittinen tilanne.

Raivolalaisten ongelma oli – kuten Bobrikovin ja Seynin aikana – noussut uudelleen poliittisiin parrasvaloihin, sillä neuvostohallinnon lisääntynyt aktiivisuus entisten kansalaistensa omaisuuden valvonnassa oli johtanut hetkelliseen säädösmuutokseen. Asetusteitse (9.8.1929) määrättiin, että valtiolle siirtyvästä vierasmaalaisesta omaisuudesta tuli ensin ilmoittaa ulkoministeriöön, josta tieto kulki Neuvostoliiton lähetystölle. Myyntiä ei saanut aloittaa ennen määräjän umpeutumista. Säädöstä muokattiin pian, mutta Raivolan kyläyhteisön tulevaisuus kytkeytyi myös Suomen emigranttijärjestöjen toimintaan ja sen ulkopoliittisiin seurauksiin. Muualla oleskelleiden emigranttien kiinteistöveroista huolehtinut Erikoisen venäläinen komitea (Suomessa) oli hetkellisesti lakkautettu 1928, kun neuvostohallinto ärtyi valkovenäläisten toimista ja Suomesta johdettu vakoilurengas paljastui Pietarissa. Kansallisten kannakselaisjärjestöjen paikalliset pyrkimykset ohitettiin ministeritasolla, koska poliittinen tilanne oli muuttunut.³⁷

Raivolan kyläitsehallinnon synty ja merkityksellisyyden kasvu venäläisten kenraalikuvernöörien politiikassa olivat allegorisia ilmiöitä, joiden motiivit ja realiteetit toistuivat myös suomalaishallinnon päätöksissä. Maantieteellisesti keskeisellä raja-alueella sijainnut kyläyhteisö sekä pyrki että joutui venäläisten ja suomalaisten hallintopor-

taiden poliittiseksi pelinappulaksi. ”Wenäjänkylän” asukkaiden oma-aloitteinen toiminta ei onnistunut oikein missään vaiheessa, sillä kansallisideologiset ja poliittiset ristipaineet käänsivät kyläläisten anomukset ja ratkaisut lopulta heidän itsensä tappioksi.

Tsaarin Venäjän kuvernöörihallinto oli venäläistämiskausien aikana yhtä kuuro raivolalaisten vetoomuksille kuin kansallistamisintoinen Kivennavan kunta tai suomalainen lääniporraskin myöhemmin. Molempien valtioiden keskushallinnot suhtautuivat kyläläisten alamaisuuteen tai kansallisoikeuksiin samankaltaisella välinpitämättömyydellä ja epäilyllä. Bobrikovin poliittinen petturuudentorjunta kääntyi itsenäistymisen jälkeen Kannaksen kansallistajien aseeksi, jolla he ajoivat muutosta ulkomaalaisten palstanomistukseen.

Eduntavoittelun, ideologioiden, uskontojen ja muukalaisuskomusten kirjo antoi väriä tapahtumaketjulle, jossa piskuisen Raivolan väestö joutui politiikan ja sotien riopoteltavaksi. ”Wenäjänkylä” oli ainutlaatuisen mikrohistoriallinen poikkeuksellisen tyypillisyyden kannakselaisilmiö, joka törmäili itsehallintokautensa taitekohdissa toistuvasti poliittisiin reunaehtoihin ja kurssinmuutoksiin. Kyläläiset tuskin ymmärsivät täysin itsehallintonsa tai palstanomistuksensa ulko- ja sisäpoliittisen merkityksellisyyden vaihtelua, vaan heidän perimmäiset motiivinsa suuntautuivat vilkkaimmankin anomustehtailun aikana leivän riittävydestä huolehtimiseen. Venäläisyhteisö haki turhaan turvaa ja vakautta sieltä, mistä asukkaat tapahtumien käänteissä toivoivat – ja ajoittain luulivatkin – sitä saavansa. ■

36. Kunnanvaltuuston pk 10.5.1928, KiKA, I Cb:2, MMA; Raivolan kyläyhdyshallinnon hallinnoll. aseman ja maanomistusolojen järjestämistä varten asetetun komitean mietintö, kd 25/519. SMA.1927; VN -pk 24.4.1930, rulla 144, KA.

37. As 9.8.1929; L 28.2.1930; VN – pk 24.4.1930, rulla 144, KA; Promemorio ”Venäläiset emigrantit Suomessa”, kansio 440, EK – VALPO I, KA; ks. Hämäläinen (1983) 98–102; Nevalainen (1999) 193, 196, 199–202; EK sisäministeriölle 6.6.1931 (6242/III), kd 97/520 SMA.1931, KA; Loima (2001) 177–180.